

IMREH BARNA

AZ ALSÓRÁKOSI „SEREG”

A Brassó megyei Alsórákoson, ebben a zárt, elszigetelt, a Barcaság, Fogaras vidéke és Udvarhelyszék határán fekvő falu néhai egységes jobbágyrendű társadalmi szövetében a múlt század végéig a régi szokások megmaradásának minden lehetősége adva volt. Ezek közül társadalmnéprajzi szempontból különös figyelmet érdemelnek a közös szórakozási keretek és alkalmak: a *legénysereg*, amely a téli napforduló körüli ünnepekre állt össze, a *leánysereg*, amely a téli fonás hosszú időszakában működött és az asszonyok *fonóseregei*, amelyekbe egy-egy falu vagy utcarész asszonyai jártak össze még napjainkban is a farsang időszakában.

1. A legszervezettebb és legjelentősebb népszokás a *legénysereg* karácsony előtti összeállása volt, és az első világháború tájáig működött. Pár héttel az ünnep előtt az egyik legény szüleinek házában gyűlt össze a legényifjúság, és az alábbi *elöljáróság*ot választotta: a *legénybíró*t, aki a rendre ügyelt, fegyelmet tartott, a táncok alkalmával a zenészeket igazgatta; két *szószólót*, akik a *tiszteletadásokon* a köszöntőket mondták és a kapott pénzt kezelték; a *gazdát* és két *inast*, akik az étel- és ital adományokat gyűjtötték össze, majd a közös étkezéseken felszolgáltak; két *sáfárt* a leányok meghívására és az asztal körüli szolgálatra; a *kántort* az énekek betanítására és vezetésére, és végül egy *pócot*, aki az éretlen (konfirmálatlan) *legénykéket* a seregtől távol tartotta.

Ez a vezetőség valamelyik alkalmas háznál *szállást* bérelt a sereg számára és *mozsikásokat* fogadott, majd esténként szorgalmasan folyt az énektanulás, gyakorlás. Karácsony előestéjén ugyanis *kántálni* jártak, s a kapott élelmiszerekből a következő három napon át a szálláson az egész legény- és leánysereg együtt étkezett. A kántálás szokása a századforduló táján szűnt meg, s ma kántálni csak a *kalányos cigányok* járnak.

A sereg tulajdonképpeni tevékenysége az ünnep első napján (dec. 25.), *vecsernye* után kezdődött. Az utcán végigvonuló ének- és zenészó jelezte, hogy minden legény csatlakozzék a menethez és siessen a szállásra. Itt a leányokkal este hét óráig táncoltak, s akkor otthoni vacsorára oszlottak.

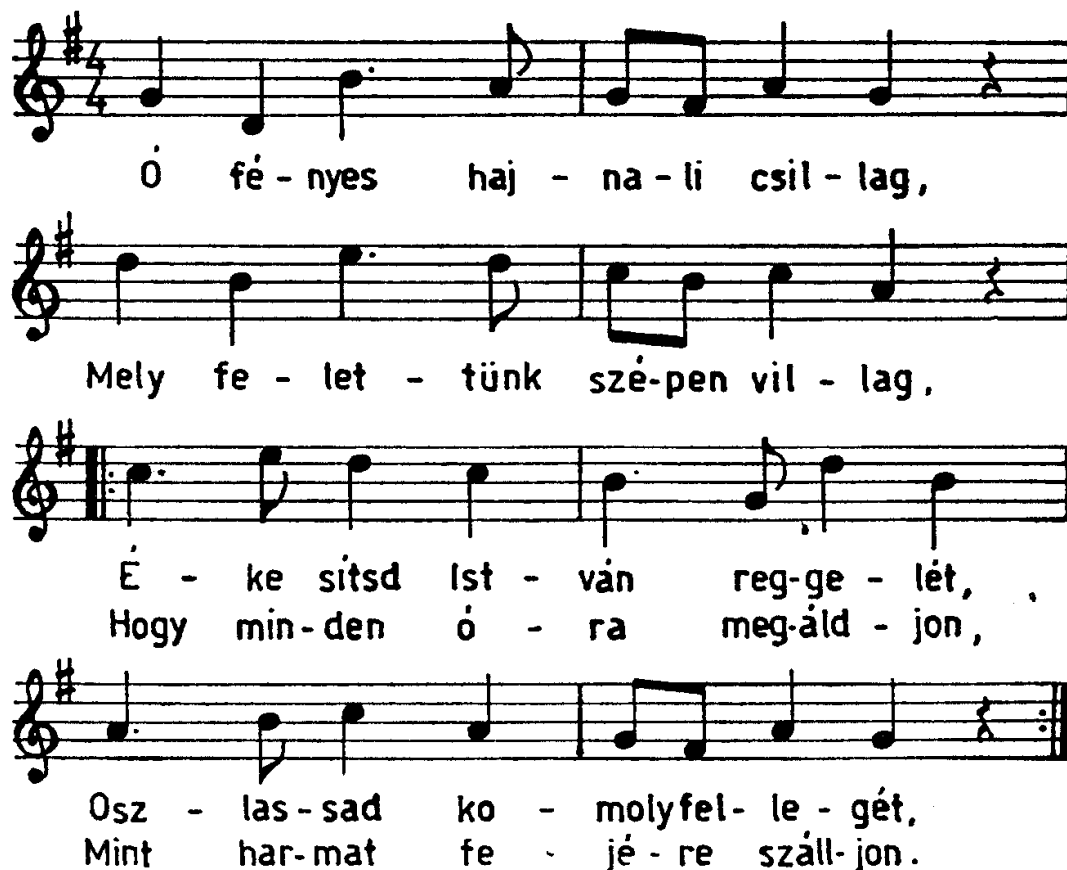
Vacsora után a legénysereg *hajnalozni* indult. A zenészekkel fölkerestek minden *leányosházat*. A kinti éneklés után a szószóló belépett a házba, és a sereg nevében verses köszöntőt mondott: áldást kért a hajlékra és boldog ünnepeket kívánt.

A köszöntő, majd a sereg bejövetele után a ház leányát vagy leányait zenészóra egyszer-kétszer megforgatták, miközben a szülők egy üveg pálinkával, lepénnyel, kaláccsal kínálták őket. A megmaradt pálinkát a gazda és inasai a magukkal vitt korsóba töltötték.

Amelyik leánynak *kiválasztott szeretője* volt, az rövid időre a ház-

ban maradt, hogy választotta felvarrja sapkájára a bokrétát, ez művirágból készült *sejempántikával*. A legény viszonzásul *csörgős guzsajt*, később *fonókereket* ajándékozott kedvesének.

Karácsony másodnapján már hajnalban *Isván-kőtni* (Istvánt ébreszteni) indult a sereg a zenészekkel. Sorra fölkeresték az Istvánokat, s az ajtó előtt vagy ablak alatt ezzel az énekkel köszöntötték őket:

Ó fé - nyes haj - na - li csil - lag,
 Mely fe - let - tünk szé - pen vil - lag,
 É - ke sítsd Ist - ván reg - ge - lét,
 Hogy min - den ó - ra meg - áld - jon,
 Osz - las - sad ko - molyfel - le - gét,
 Mint har - mat fe - jé - re száll - jon.

István napja jelen vagyom,
 Melynek örvendünk mi nagyon,
 Dicséretet Istenünknek,
 Éneklünk az ő nevének,
 Hogy minden óra megáldjon,
 Mint harmat, fejére szálljon.

Ének után belépett a szószóló s rövid beszéddel köszöntötte a házigazdát. „Én azt kívánom — mondotta befejezésül —, hogy kedves neved napját érje még sok számos éveken át békével és egészséggel, kedves családjával együtt. Szívemből kívánom.”

Mivel mindenik tiszteletadásnak az étel- és italgyűjtés volt a gyakorlati célja, az ilyen adományokat ezúttal is a gazda gyűjtötte össze inasaival és szállította a szállásra, míg a pénzadományok a szószóló kezébe jutottak. A névnapi tiszteletadásnak az első harangszóig le kellett járnia.

Délután a szálláson ismét táncra gyűlt a legény- és leányifjúság, de ekkor a kíváncsiság a fiatalabb és idősebb asszonyokat is odavonzotta. Ekkor derült ki, hogy melyik legény fog rövidesen megnősülni, miként erről a különbnél külön bokréták árulkodtak, az asszonyok pedig hol suttogva, hol hangosan bírálgatták a bokrétákat meg a leendő párokat. Ez a tánc is vacsoráig tartott, s utána ismét kezdődött a hajnalozás. Ezúttal a legénysereg másodszor járta végig a leányos házak felét.

Ugyanígy telt el a harmadik ünnep is a hajnali istvánozással, a délutáni tánccal és az esti hajnalozással, most már a leányos házak másik felének a meglátogatásával.

Aprószentek napja (dec. 28.) reggelén ismét a leányok kerültek sorra: a legények minden leányosházat meglátogattak, természetesen most is zenészekkel. Az ajtóban az alábbi éneket énekelték:

Ser-kenj fel e ház-nak u - ra,
Éb - redj fel en - nek asz - szo - nya,

Mert az if - jú - ság szál - lott ab - la - kid - ra

Ö - rö - met mon - da - ni.

No - hát ró - zsám, fel - ser - ken - jünk,

Tánc - ra lá - bad, mind - járt men - jünk!

Há - zad - ba bé - e - resz - tesz - e?
És mondd meg, jó szív - vel vársz - e?

Mert ha nem, meg té - rünk, Más szál - lást ke - re - sünk,
Me - gyünk, hon - nan jöt - tünk.

Az énekszó után belépett a szószóló s így köszöntötte a háznépét:

Eljött aprószentek, a szentek ünnepe,
Kívánom, e háznak legyen most öröme,
Együtt örvendezzünk, együtt mulatozzunk.
Gazda uram adja ide pálinkáját,
S a gazdasszony pedig adja a kalácsát,
Leányukat táncra, vígan mulatozzunk,
S azután magiknak jónapot kívánunk.

Egypár legény megtáncoltatta a leányt, s amikor dél felé a köszöntés és a gyűjtés véget ért, legények, leányok a szállásra gyülekeztek, s közös asztalnál fogyasztották el a keresményt. Délután tánc vacsoráig, s vacsora után reggelig.

A zenészeket a legények rendre vitték magukhoz étkezni, s számukra a faluban még az ünnep előtt négy szekér tűzifát gyűjtöttek.

Aprószentek napja után néhány pihenőnap következett, hogy óesztendő estéjén (dec. 31.) újra összeálljon a sereg. Kezdődött ismét a leányok meghajnalozása. Ezt éjfél előtt félbeszakították, és éjféli harangszóra minden legény a templom köré gyülekezett. Itt az egyik szószóló a torony kivilágított ablakából verses köszöntővel búcsúztatta az óévet, a másik meg köszöntötte az újat. Éjfél után meghajnalozták a brassói, fogarasi szolgálatból csak éjfél felé hazaérkező lányokat is.

Újév reggelén ismét tiszteletadásra indult a sereg a fiatalabb és jobbmódú emberek házához. Éneklés után a házba lépő szószóló ilyen köszöntőt mondott:

Jó reggelt kívánok ez újesztendőben.
Mindenféle népnek öröm jött szívében,
Ki e mai napot érte egészségben,
Mert az újesztendő beköszöntött szépen.
Milyen lesz virága, milyen lesz gyümölcse?
Ki előre tudná, nincs oly világbölcse.
Hogy a jó Istentől szálljon áldás, béke
E ház lakóira és az egész népre,
Szívemből kívánom ez újesztendőben!

Ezúttal is gyűltek az adományok, s harangszóra befejezték a házalást, hogy újévi templomozás és ebéd után ismét táncra gyűljenek. Ennek rendjén *búcsúzott a legénybíró*. A szállás udvarára összegyűlt a falu népe, s a legénysereg bírója szép rigmussal búcsúzott tőlük. A nagy éljenzéssel fogadott beszéd után a legények összefogóztak, s a leányok kendőkből készített két zászlója alatt a *banda* (zenészek) kíséretében énekelve megindultak a legénybíró lakása felé. Itt terített asztal várta őket, rajta a maradékokkal meg a háziak által készített ételekkel. Asztal után a szálláson reggelig tartó táncmultság fejezte be a legénysereg mulatozásait.

Hátra volt még az *elszámolás*. Erre másnap gyűltek össze. A szószólók számot adtak a *tiszteletekből* begyűlt pénzről. Ha ez az összeg nem volt elég a kiadásokra, a hiányzó pénzt egyenlően kirótták a sereg tagjaira: kifizették a szállást, a zenészeket, és hazakísérve a gazdát, az utolsó étel-italmaradékokat is elfogyasztották. A legénysereg feloszlott, de egy év múlva ismét új életre támadt.

A legényifjúság főnnebb ismertetett évvégi szórakozását szinte minden különbség nélkül a szomszédos datki és olthévízi ifjúság is gyakorolta, s még egyik faluban sem ment ki egészen a divatból. Így régi hagyományként karácsony előtt ma is *mozsikásokat* fogadnak az erdővidéki Vargyason vagy a homoródmonti Városfalván, s azok a *terömben* (művelődési ház) végigmuzsikálják az ünnepek, az ó- és újév táncait. Szilveszter éjjelén a toronybeli köszöntések is megvannak, és nem marad el újesztendő reggelén egypár tiszteletadás sem.

2. A leányifjúság január elején verődött össze *fonóseregbe*. Ma egyik, holnap a másik leánynál gyűltek össze esténként, s a seregben a legények is megjelentek. A leányok guzsallyal, orsóval fontak, s vidám hangulatban énekeltek, tréfálgoztak a legényekkel együtt. Kilenc óra tájban a *hajtólegény*, akit maguk választottak, guzsalyletételt parancsolt, s megkezdődött a *pározás*. A *párhajtó* legény levette az ajtóról a törülközőkendőt, egy bogot vetett rá, és a körülülő legények mindegyikéhez tréfás ütögetéssel *odahajtott* egy leányt. A párok néhány pillanatig együtt maradtak „szerelmet tanulni”, aztán a párhajtó más legényekhez hajtotta a leányokat. Végre tíz órakor hazaoszlott a sereg.

Az ifjúság e zártkörű szórakozása különösen az asszonyok és a legénykéek képzeletét izgatta. Az asszonyok *fassangnak* (farsangi álruhába, rendszerint férfiruhába) öltözve próbáltak bepillantani az emlékezetből ismert földi paradicsomba, de a kemény legénykezek hamar vetkőztetni kezdték, s elvették kedvét a kíváncsiságtól. A vakmerő legénykét pedig, aki betévedt ide, jól megmelegített bükkfaszékre ültették, hogy meztelen alfelét megégesse. E szokások ellen a vezetőség állandóan küzdött, de nem sok eredménnyel.

A leányok fonóserege 1930 táján szűnt meg.

3. Az asszonyok karácsony után kezdetek *fonóseregekbe* gyűlni, rendszerint tíz-tizenketten egybe. Itt aztán fék nélkül folyt a falu dol-

gának, más gondjának-bajának osztása, szorzása, a pletyka. Vidám, sokszor vastag tréfák tették mulatságossá és kíváncsossá ezeket az összejöveteleket. A farsang beálltával egyik-másik seregből néhányan farsangosnak öltöztek, s vidámságot, kacagást vagy ijedtséget vittek a megtréfálandó házba. A fonósereg együttléte rendszerint főtt szemeskukorica evéssel fejeződött be. Az asszonyok fonóserege napjainkban is gyakorolt népszokás, annyi többlettel, hogy ilyenkor egy-egy tanítónő szórakoztató és tanító felolvasásokat tart.

A munka, az életmód és a társadalom gyökeres megváltozása, az emberi élet minden megnyilatkozásának átalakulása a seregek fokozatos eltűnéséhez vezetett. A leányok és asszonyok seregét összetartó, vagy legalábbis évről évre jogcímet szolgáltató *fonás* maholnap időszerrütlenné válik: a kender és len természetese a faluban megszűnt, csak a gyapjúfonás tengődik még napjainkban. A leányok fonóserege már hosszú évek, pár évtized óta nem működik, sőt a leányok hovatovább fonni sem tudnak. De a fonósereg egykori évenkénti felújításának a fonásnál is fontosabb oka: a párválasztás ma már szintén merőben más, új utakon-módokon történik.